

HANDELSKAMPANJEN

Hørings svar Handelskampanjen - NOU 2023:25 – Omstilling til lavutslipp. Veivalg for klimapolitikken mot 2050

Handelskampanjen takker for anledning til å komme med kommentarer på denne utredningen. Handelskampanjen er en allianse av et bredt spekter av organisasjoner innen norsk sivilsamfunn. Formålet er å jobbe for informasjon om handelspolitiske veivalg, en handelspolitikk for fremtiden og der viktige avgjørelser for samfunnet tas av demokratiske organ og ikke overlates til snevre økonomiske interesser. Finanskriser, klima- og energikriser, sultkriser, sosiale kriser og demokratiske kriser, tilsier et helt annet regelverk for å sikre jevnere fordeling, nok mat og en levende klode for framtidens innbyggere.

Innledning

Handelskampanjen støtter i hovedsak det grundige arbeidet som er gjort av utvalget. Vi setter pris på det grundige arbeidet, også knyttet til handelsavtalers bidrag, positivt og negativt til utvikling av et lavutslippssamfunn. Delrapporten til 10: Norges omstilling til et lavutslippssamfunn i lys av internasjonale handelsavtaler (FNI-Rapport 7, 2023) utgjør et viktig og riktig grunnlag for å ta også potensielle negative konsekvenser av handelsavtaler på alvor.

Handelskampanjen vil overordnet nevne at Marrakesh-avtalen som er grunnlaget for Verdens handelsorganisasjon (WTO) i 1995, legger til grunn at en friere handel og en global arbeidsdeling vil bidra til å bevare miljø, optimalisere bruk av verdens ressurser og sikre gjensidig nytte for alle land og folk. Men hovedprinsippene for institusjonen - det teoretiske grunnlag for dagens handelspolitikk styres av to avgjørende begreper: «Komparative fortrinn» (med Most Favoured Nation og National Treatment) og at politiske tiltak skal være «minst mulig handelshindrende». Nesten all tvisteløsning og konflikter om handelspolitikk dreier seg om disse to sentrale begreper. Dette setter hinder for hva vi kan vedta på flere områder, som for eksempel:

Redusert ressursforbruk – for tanken er at den økonomiske effektiviteten skal føre til at produksjon blir billigere, slik at forbrukere kan øke forbruket samtidig som produsenten kan få økt avkastning. Det er i utgangspunktet ikke rom for å begrense spesielle produkter eller tjenester om det ikke kan vitenskapelig stadfestes at det er skadelig i den gjeldende jurisdiksjon. Vekstmodellen stadfestes.

Sirkulær økonomi, ombruk og ikke-bruk/sparing – det er viktig at det ikke bare er markedsmodeller (med prinsippene most favoured nation, national treatment, og «minst mulig handelshindrende») som gjelder, men at det er mulig å innføre politikk med mest mulig miljø- og klimaeffektivitet. All den tid energi- og klimapåvirkning ikke er 100% internalisert i kostnadsbildet, vil mest mulig miljøeffektiv politikk kunne bli hindret av eksisterende handelsavtaler.

Matproduksjon, jordsmonn og de genetiske ressursenes helt spesielle rolle er blitt stadig mer åpenbar under de pågående kriser. Men WTOs avtale om jordbruket, immaterielle rettigheter og svake beskyttelsesmuligheter for utviklingsland, legger til rette for et industrielt, eksport- og investordrevet jordbruk, fram for politikk som ivaretar det mangfoldet av klima, jordtyper, genetiske mangfold, som jorda trenger. Handelsavtalene favoriserer industrijordbruk, spesialisering og eksport, samt uvettig forbruk av vannressurser – som heller ikke er internalisert i henhold til kostnader og

HANDELSKAMPANJEN

lokalbefolknings menneskerettighetsfestede behov for tilgang. Her trengs helt ny politikk for klima og beredskap.

Enkelte lands historisk betingete urettferdige fordeling – ulik teknologi og finansieringstilgang – utviklingsland trenger enda mer mulighet for tid og rom til å sikre en utvikling for samfunn og natur. Her har forhandlingene i handelsavtalen stått på stedet hvil, da industrialiserte land ønsker å sette en strek over det faktum. De lovete fleksibiliteter for industri- og fordelingspolitikk som var lovet utviklingsland, for at de kunne utvikle sine økonomier i en retning som både kunne gi arbeidsplasser og grunnlag for finansiering av fordelene velferd, gjør den store majoriteten av lav- og middelinntektsland helt avhengige av en kolonial produksjonsstruktur med eksport av ressurser. Det skaper lite rom for tiltak som en sirkulær økonomi vil trenge. Som Agenda 21 (FNs handlingsplan for bærekraftig utvikling) prinsipper stadfestet, er en bærekraftig utvikling også avhengig av en fordeling av fellesskapets ressurser og kunnskaper og teknologi. Dagens handelsavtaler trenger en virkelighetssjekk mot dette formålet.

Derfor setter Handelskampanjen pris på at utvalget har både kapitler som spesielt omhandler handelsrelaterte spørsmål: Kapittel 7 – Matsystemene, Kapittel 10) Innovasjon, og Kapittel 11 - Norges fotavtrykk. Vi vil konsentrere våre kommentarer på disse feltene:

Innspill til kapittel 7 Matsystemet

Kapittel 7 dekker både havbruk, fiskeri og jordbruksproduksjon.

Det legges vekt på å redusere matsvinn, øke effektiviteten i produksjonen og kostholdsendringer i alle ledd, fra produksjon til avfallshåndtering. Alle sektorer er sterkt regulerte på produksjonsnivå. Alle baserer seg på høsting og forvaltning av biologiske prosesser og økosystem inkludert fotosyntesen. Det betyr at sektorene ikke bare må kutte fossile drivstoff, men også forvalte økosystem for lagring av karbon i jord, myr, skog, havbunn, tidevannsareal, alger og tare. Vi må belage oss på noe utslipp fra matsystemene, men det kan og må reduseres kraftig.

Korrigert for fôrimport er selvforsyningen i Norge på bare 40%. Dette gjør at vi er ekstra sårbare skulle en krise oppstå, i tillegg til at det bidrar til å øke klimaavtrykk i utlandet. Riksrevisjonen (19.10.23) har i tillegg kritisert svak matberedskap i Norge. «Med dagens risikobilde kan vi ikke nødvendigvis forutsette at de internasjonale forsyningskjedene alltid vil være velfungerende», og «Vi mener det ikke er noen motstrid mellom å legge til grunn at vi kan importere varer samtidig som vi har en beredskap som tar hensyn til at forutsetningen om velfungerende handel kan falle bort. Det er ikke tilfredsstillende at departementene ikke har gjort bedre forberedelser dersom det skulle oppstå vesentlig svikt i tilgangen på mat eller fôr». Dermed er klimaendringene av dobbel vesentlighet for Norge, og vi har betydelige klima- og matjordavtrykk i andre land.

Handelskampanjen støtter i hovedsak utvalgets analyser og vurderinger, men har noen kommentarer:

- Matproduksjon og matberedskap er grunnleggende menneskerettigheter. Produksjonssystemene må ivaretas over hele landet for å sikre tilgang til mat for hele befolkningen. Det er viktig at vi er forberedt i tilfelle brudd på globale forsyningskjeder, klimakrise, pandemi og krig.
- Jordbruket har svak økonomi, og vi kan ikke ta jordbruksproduksjon og ivaretagelse av matjord over hele landet for gitt. Derfor må støtte- og beskyttelsesordningene som skal få til omlegging både sikre økonomisk trygghet, og rettes mot den omstillingen som er nødvendig. Bevaring av

Medlemmer i HANDELSKAMPANJEN: ATTAC, Fagforbundet, For velferdsstaten, Handel og Kontor, Latin-Amerikagruppene, Natur og Ungdom, Nei til EU, Norges Bondelag, Norges Bygdekvinneforbund, Norges Bygdeungdomslag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, OIKOS, PRESS, Spire – Utviklingsfondets ungdom, Ungdom mot EU, og Utviklingsfondet.

HANDELSKAMPANJEN

norsk jordbruks fremste fortrinn på matsikkerhetsområdet, relativt små og spredte enheter, og kort vekstsesong, må prioriteres.

- Dagligvaredelen av matsystemet har stor eierkonsentrasjon og store overskudd. Landbruket har tilsvarende mer desentralisert eierstruktur og manglende lønnsomhet og kapitalavkastning. Det utgjør en sårbarhet for klimaarbeidet der hovedparten av klimaarbeidet må skje. Dagligvarebransjen får dermed en indirekte klimaeffekt på tross av at deres klimaavtrykk i hovedsak kommer fra produktene de selger.
- Utvalget skriver at reduksjon i produksjon og konsum av rødt kjøtt må gjøres uten at import øker. Samtidig vet vi at ensidig nedbygging i Norge vil øke risikoen for at det samlede klimaavtrykket øker (s 108). Det er høye utslipp knyttet til transport av mat, og den mest miljøvennlige maten vi kan lage er den som er produsert i tråd med naturlandskapet. Klimaarbeidet i sektoren må derfor være samstemt, og jordbruksoppkjøret må innrettes slik at gressressurser, utmarksbeite og kulturlandskap vedlikeholdes, samt at det primært dyrkes matplanter der lokale klima og jordforhold tillater det.. Dette kommer ikke tydelig nok fram i anbefalingene fra utvalget (s. 110).
- Utvalget har gått inn på klimautfordringer i havbruksnæringen. Her er det viktig å ha fokus på høyutslippsfôr, påvirkning av havbunn og bløtbunn og deres karbonlagring, og dårlig utnyttning av hele fisken. Det er i for liten grad reflektert i kap 7.2. anbefalinger, men er viktig for en langsiktig næring. Utvalget legger vekt på ulike fangstmetode påvirkning på karbonlagre i havet. Anbefaling er å stanse bunntråling fram til kunnskap om klimaeffekt har et bedre kunnskapsgrunnlag (s. 110)
- Utvalget har ikke tilstrekkelig gått inn på konsekvenser av forskjellige fangstredskaper, og utslipp forbundet med bruk av dem. Der aktive redskap (som trål og snurrevad) krever kontinuert motorkraft, men passive redskap (som not og jukse) [bare bruker ca 1/5 – 1/15 av drivstoff ved høsting](#).
 - Fordeling av kvoter og krav om landing av fiske, er av stor betydning for klima, matsvinn, økosystem og andre viktige samfunnshensyn, og bør tas mer hensyn til.

Innspill til kapittel 10 Innovasjon, omstilling og næringsstruktur

Kapittel 10 omhandler hvordan vi kan og må benytte oss av både offentlige og private investeringer i en grønn omstilling, samt nødvendighet av en aktiv investerings-, innovasjons- og næringspolitikk, med sekvensering av virkemidler som støtte, garantier, forbud og påbud når teknologien er tilstrekkelig moden (s 140). Handelskampanjen mener det er viktig at det ikke bør legges opp til at målene skal oppnås gjennom kvotekjøp, men gjennom egne utslippsreduksjoner (s142).

Handelskampanjen støtter beskrivelser og tiltak i dette kapittelet med disse kommentarer og tillegg:

- Ansatte, oftest i kommunal virksomhet er de som i førstelinja skal håndtere mange av de endringene som må gjennomføres, fra håndtering av sirkulærøkonomi, ressursforvaltning, beredskap ved klimakatastrofer, bærekraftig forbruk og tiltak i forbindelse med offentlige anskaffelser, i tillegg til å være innbyggere. Da må de delta i utvikling av strategiene, få tilstrekkelig videreutdanning. Men i lys av handelsavtalers binding av endel politikk, trengs

HANDELSKAMPANJEN

det at politikken tilpasses og handlingsrommet er på plass slik at Norge på alle nivå kan føre den meste effektive klimapolitikken, uten hensyntagen til handelsregler som bare er tilpasset global konkurranse.

- Utvalget peker på behovet for å prioritere mellom ulike investeringsalternativer (/s.133). Handelskampanjen mener at dette både handler om best mulig ressursbruk, men også for at arbeidskraft og kompetanse er tilgjengelig for å omstille offentlig sektor. Vi ser det som helt grunnleggende at velfungerende offentlig sektor er avgjørende for vårt samfunns omstillingsdyktighet og tillit i omstillingsprosessene (s. 135).
- Utvikling av teknologi for lavutslippssamfunnet er sterkt vektlagt av utvalget. Det inkluderer hvordan rask utvikling krever mye, tidlig og målrettet statlig finansiering (figur 10.5). Når staten skal inn tidlig i FOU, og støtte til pilotprosjekter og kanskje risikofinansiering, anbefaler Handelskampanjen at det legges vekt på at teknologien blir transparent og åpent tilgjengelig. Slik kan man hindre at monopol på teknologi hindrer ny FOU og bruk av avgjørende teknologi. Vi vil minne om hvordan monopol på raskt utviklende, og offentlige finansierte COVID-vaksiner, førte til overprising ved anskaffelse, og begrenset produksjonskapasiteten med profittmaksimering for øye.
- Utvalget anbefaler en klima- og bærekraftgjennomgang av nye handelsavtaler Norge skal forhandle, slik at «Handelspolitikken utvikles som verktøy i overgangen til et lavutslippssamfunn og en sirkulær økonomi» (s. 17 og 144). «Derfor bør de nye årlige redegjørelsene for Stortinget om handelspolitikk også ta for seg hvordan handelspolitikken støtter og hindrer omstillingen til et lavutslippssamfunn.» (s. 142). Det er i tråd med målet satt opp i Prop. 1 (2023-2024) (s. 221) at i «alle nåværende og fremtidige frihandelsavtaler tilstrebes det å inkludere omfattende kapittel om handel og bærekraftig utvikling. Disse legger vekt på krav til miljø, klima og likestilling», der utvalget anser dagens praksis som helt utilstrekkelig. Handelskampanjen vil også legge til at det her er viktig at bærekraftskapitler er bindende i like stor grad som resten av avtalen.

Innspill til kapittel 11 – Norges fotavtrykk

Kapitlet omhandler klima og miljøavtrykk fra norsk handel og investeringer. Norsk økonomi har siden 90-tallet hengt tettere sammen med resten av verden enn tidligere, og det er derfor viktig at veien til lavutslippssamfunnet finnes i samarbeid med andre land. Dette kapittel dekker hvordan norsk politikk kan innrettes til å støtte opp under lavutslippsutvikling for norsk omstilling, og hvordan verden samlet skal nå målene i Parisavtalen, og våre felles klimamål (s 145).

Handelskampanjen er i hovedsak enig i beskrivelsen av problemstillingene, og at vi må ta ansvar for norske fotavtrykk. Våre innspill knytter seg til noen tiltak som skal bidra til å redusere norske fotavtrykk i utlandet og med norsk finansiell innsats ute:

- Vi vil understreke at manglende kunnskap om effekt av tarehøsting og bunntåling, som påvirker utslipp og opptak, samt økosystemene, er også et ansvar som må tas alvorlig i tråd med utvalgets anbefalinger (kap 11.2).
- Handelskampanjen har sammen med andre organisasjoner i Norge utfordret Norfund og klimainvesteringsfondet. Kapittel 11.5. tar for seg utviklingspolitikk og klimafinansiering. Klimainvesteringsfondet forvaltes av Norfund, og har som mål at Norge skal bidra til finansiering og utbygging av klimateknologi i utviklingsland. (Prop 1S (2023-2024), s. 207). Det

HANDELSKAMPANJEN

er resultater å vise til med utbygget fornybar teknologi, men skal teknologioverføringen være reell og støtte opp en rettferdig klimapolitikk, og følge opp Parisavtalens forpliktelser om teknologioverføring, bør det også legges opp til at rettighetene til teknologien, og kunnskapen om den, overføres til mottakerlandet. Ellers vil det i effekt kunne bli Norge som bare bruker natur i andre land.

- Konflikter om energi og klimainvesteringer kan eskalere. En patentpool som utviklet for bekjemping av Covid 19, og en Waiver (unntak fra forpliktelser) i WTOs immaterialrett (TRIPS) for klimateknologi kan være et første skritt, som også kan bidra til oppfylging av flere bærekraftsmål, og bidra til å hindre andre globale kriser fra å eskalere.
- I tillegg må Norge ta det globale ansvaret vi har, så andre land kan gjennomføre sine grønne skifter på egne premisser og med deres relevante energimix og energisuverenitet.

Handelskampanjens utfordring til oppfølging av utredningen for lavutslipp er følgende :

- Handel og handelspolitikk må være et middel til noe annet, ikke et mål i seg selv eller en politisk plikt.
- Det må være mulig å tenke og handle lokalt. Da kan ikke handels- og investeringsavtaler ha forrang foran klima- og naturbeskyttelse.
- Vi må vekk fra just in time-/ akkurat i tide -prinsippet, med den usikkerhet og økte transport det medfører.
- Vi må gjennomføre en konsekvensutredning på Norges handelsforpliktelser og om det er kompatibelt med klimaforpliktelsene.
- Regjeringen bør utforme en handelsstrategi, som må angi hvordan dens tilnærming til nye handelsavtaler og WTO-avtaler påvirker Norges klimaforpliktelser.
- Det må være lov med ytelseskrav, inkludert lokalt innhold og krav om teknologioverføring, både for utviklingsland og industriland.
- Reglene rundt immaterielle rettigheter må revideres for å sikre en bedre balanse mellom det å skape et insentiv for innovasjon og samtidig sikre at tilgangen på teknologi er rettferdig.
- Sikre en reell og effektiv teknologioverføring (som fastsatt i UNFCCC artikkel 4.5, og artikkel 10 i Parisavtalen) av miljøvennlig teknologi til utviklingsland, ved å bruke bilaterale avtaler, og andre avtaler om teknologioverføring og utviklingssamarbeid.
- Regjeringen må avvise Energi charter-traktaten, og bilaterale investeringsavtaler, i tillegg til å revidere handelsavtaler for å fjerne ISDS mekanismen.

Vennlig hilsen

Handelskampanjen
Frankie Solberg Rød
Generalsekretær (vikar)

Medlemmer i HANDELSKAMPANJEN: ATTAC, Fagforbundet, For velferdsstaten, Handel og Kontor, Latin-Amerikagruppene, Natur og Ungdom, Nei til EU, Norges Bondelag, Norges Bygdekvinnelag, Norges Bygdeungdomslag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, OIKOS, PRESS, Spire – Utviklingsfondets ungdom, Ungdom mot EU, og Utviklingsfondet.